

QAMOQXONADA TA'LIM: ASOSIY HUQUQ VA MUHIM VOSITA

Ikanova Lazokat Sultonnazir qizi
O'zbekiston Respublikasi
Jamoat xavfsizligi universiteti
lazokat.ikanova@icloud.com

Annotatsiya: Barchani ta'lim bilan ta'minlash kontsepsiyasi uzoq vaqtdan beri G'arb jamiyatlarida 18-asrda fransuz faylasufi Nikoloya de Kondorsetning taklifi bilan boshlangan ijtimoiy adolatning asosi bo'lib kelgan. U inson huquqlari va umumbashariy tenglik tamoyillariga mos keladigan barcha fuqarolar uchun teng ta'limni ta'minlash vositasi sifatida bepul xalq ta'limini targ'ib qildi. Ushbu tamoyilga qaramay, ko'p odamlar, ayniqsa qamoqxonalardagi mahbuslar ta'lim olishda to'siqlarga duch kelishmoqda. Ba'zi konservativ guruhlar qamoqxona ta'limini jinoyatchilar uchun adolatsiz imtiyoz sifatida ko'rishadi, ba'zi rasmiylar esa bu qamoqxona xavfsizligini xavf ostiga qo'yishini ta'kidlaydilar. Ushbu maqola qamoqxonalardagi ta'limni targ'ib qilish va ta'lim ahamiyatini o'rgangan va tahlil qilgan maqolalarni tadqiqot qiladi.

Kalit so'zlar: *Ta'lim, mahbuslar, qamoqxona, sud, havfsizlik, maqola, ta'lim faoliyati, ta'lim ahamiyati.*

Biroq, qamoqxonadagi ta'limning afzalliklari bu tashvishlardan ancha ustundir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qamoqda saqlash vaqtida ta'lim va kasbiy dasturlarda ishtirok etish jinoyatchilarning ozodlikka chiqqandan kegin ish topish ehtimolini oshiradi va ularning ijtimoiy reintegratsiyasini osonlashtiradi. Shuning uchun qamoqxona ta'limini insonning asosiy huquqi sifatida tasdiqlash juda muhimdir. Quyidagi izlanish ushbu huquqning ijtimoiy e'tirof etilishini rag'batlantirish va qamoqxonalardagi ta'lim tashabbuslarini ko'proq qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

YUNESKO qamoqxonalardagi ta'limni rivojlantirishda, jumladan, 2011 yilda YUNESKOning qamoqxonalarda ta'lim bo'yicha amaliy tadqiqotlar kafedrasini tashkil etishda faol ishtirok etdi. Ushbu tashabbus axloq tuzatish ta'limi bo'yicha tadqiqotlarni rag'batlantirish va uning holatini global monitoring qilishdan iborat. Kanadaning Monreal shahridagi Mari-Viktorin kollejida joylashgan kafedraning ish jarayoni korreksion ta'limning turli jihatlarida amaliy tadqiqotlarni rag'batlantirishga qaratilgan.

Ushbu izlanish qamoqxona ta'limi oldida turgan ba'zi muammolarga oydinlik kiritadi. Voyaga yetganlar ta'limiga cheklangan e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, qamoqxonadagi mahbuslar ta'limi yanada e'tibordan chetda qolmoqda. Biroq, u ijtimoiy fanlar bo'yicha tadqiqotlar uchun katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu izlanish jarayonida o'rganilgan maqolalar turli masalalarni o'rganib chiqadi va qimmatli fikrlar va tajribalar bilan o'rtoqlashadi, fikr yuritadi va qamoqxona ta'limiga

oid tegishli savollarni ko'taradi. Ular turli manfaatdor tomonlarning, shu jumladan mahbuslar va ko'ngillilarning roli bo'yicha istiqbollarni taqdim etadi, qamoqxona ta'lim holatining keng ko'lamlari ko'rinishini taklif qiladi va mahbus o'quvchilar duch keladigan holatlarni o'rganadi.

Maqolalar bilan tanishishdan oldin, qamoqxona muhitining o'ziga xos sharoitlariga to'xtalish kerak. Agar insonlar vaqt va makondan mahrum bo'lsa, hamma uchun ta'lim, shu jumladan umrbod ta'lim nimani anglatadi? Qamoqxonalarni tashkil etish va qamoqxonalardagi ta'lim davlat organlari, xususan, milliy adliya vazirliklari yurisdiksiyasiga kiradi. Siyosiy mafkuralardagi tafovutlarga qaramay, qamoq dunyo miqyosida umumbashariy amaliyot bo'lib, jamiyat tomonidan fuqarolarning tinch-totuv yashash uchun belgilangan qoidalarga rioya qilmaslik uchun javob sifatida xizmat qiladi.

Ushbu g'oyada sud organlari qamoqxona ma'murlariga qamoqxona jamoasida mahkumlar o'rtasida tinch-totuv yashashni ta'minlash vazifasini qo'yadi. Biroq, muassasalar ichidagi tinchlikni nazorat qilish va saqlash uchun resurslar ko'pincha yetarli emas va ta'lim mahbuslarni intizomga solish va rehabilitatsiya qilish harakatlariga birlashtirilishi kerak. Axloq tuzatish ishlari xodimlari va ta'lim xodimlari uchun mahkumlarga nisbatan o'ziga xos rollari va yondashuvlarini belgilash juda muhimdir. O'qituvchilar o'quvchining nima uchun qamoqqa olinganini bilishlari shart bo'lmasa-da, axloq tuzatish ishlari xodimlari o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi ishonchga tayanadigan ta'lim mazmuni va olib borilishiga aralashmasliklari kerak.

Quyidagi ikkita maqola mahbuslarning Norvegiya va Belgiyadagi qamoqxonalardagi ta'lim dasturlarida qatnashmasligi sabablarini ko'rib chiqadi. Ushbu tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega, chunki mahbuslar nima uchun dasturda qatnashmaslikni tanlaganliklarini tushunish, ko'proq mahkumlarni bunday dasturlarda ishtirok etishga undash uchun strategiyalarni ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Qamoqxonalardagi ichki muammolarni hal qilish va sobiq jinoyatchilar ozod qilingandan keyin jamiyatga qayta integratsiyalashuviga ko'maklashish uchun qamoqxonalardagi ta'limda ishtirok etishni kengaytirish va foydalanish imkoniyatini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Terje Manger, Ole Yoxan Eykeland va Arve Asbyornsenning *"Nima uchun ko'proq mahbuslar kattalar ta'limida ishtirok etmaydi? Norvegiya qamoqxonalari ta'lim yo'lidagi to'siqlar tahlili"* sarlavhali birinchi maqolada ushbu mavzu yoritilgan. Mualliflar ta'lim bilan shug'ullanmagan norvegiyalik mahbuslar o'rtasida so'rov o'tkazib, ishtirok etishni to'xtatuvchi omillarni aniqlash uchun qamoqxonada ta'lim uchun qabul qilingan to'siqlar shkalasini ishlab chiqdilar. Ularning tahlili mahkumlarning ta'lim faoliyatida ishtirok etmasligiga hissa qo'shadigan institutsional, vaziyat va dispozitsiyaviy to'siqlarni aniqladi, bu esa ishtirok etmaslikning omillari haqida tushuncha beradi.

Xuddi shunday, Dorien Brosens, Flore Croux va Liesbet De Donder mualliflik qilgan *"Mahbuslarning ta'lim kurslarida ishtirok etishidagi to'siqlar: Belgiyadagi tergov hibsonasidan tushunchalar"* maqolasi qamoqda o'tirgan paytda rasmiy ta'lim dasturlariga kirmagan mahkumlarning profilini o'rganadi. Belgiyadagi tergov hibsonasida o'tkazilgan tadqiqot loyihasi orqali mualliflar ishtirok etish darajasiga ta'sir qiluvchi turli omillarni, jumladan, tilni ravon bilish, jazo muddati va ish kabi muqobil faoliyat turlarini afzal ko'rishni aniqladilar. Ishtirok etmaganlar vaziyat, axborot, institutsional va dispozitsiyaviy to'siqlarga duch keldilar, bu esa ularning ta'lim kurslarida ishtirok etishiga to'sqinlik qilayotgan muammolarni yoritib berdi.

Emma Lina F. Lopez tomonidan yozilgan keyingi maqola Filippinda 2000 yilda boshlangan dasturning samaradorligini baholaydi. Barcha bakalavr va texnik kasb-hunar talabalari uchun majburiy komponent bo'lgan Milliy xizmat ko'rsatish dasturi (NSTP) doirasida Savodxonlik o'rgatish yotadi. Xizmat moduli (LTS). Ushbu modul o'quvchilarga aholining turli qatlamlariga, jumladan maktab o'quvchilariga, maktabdan tashqari yoshlarga va qamoqxonadagi mahbuslarga savodxonlik va hisoblash ko'nikmalarini o'rgatish imkoniyatini beradi. Rasmiy ravishda tasdiqlangan ushbu dastur filippinlik talabalarni qamoqxonada hamjamiyati bilan muloqot qilish va ko'ngillilar faoliyatida ishtirok etish orqali ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlashga jalb qilishga intiladi. Lopez o'zining *"Yangi Bilibid qamoqxonasida (Filippin) Milliy xizmat ko'rsatish dasturining savodxonlikni o'rgatish xizmati komponentini qo'llash"* nomli maqolasida ham universitet talabalari, ham mahkum o'quvchilarining istiqbollari o'rganadi. Uning ta'kidlashicha, *"Universitet talabalari o'zlarini notanish muhitga tushib qolishdi va ular jamiyatga boshqacha qarash va tushunishni ta'minlovchi rollarni o'z zimmlariga olishdi. Shu bilan birga, mahkum talabalar ikkinchi imkoniyat ta'lim olish imkoniyatidan foydalanishga ishtiyoq bilan qarashdi."*

Yana bir ta'lim tadqiqotchisi Hugo Rangel Torrijo tomonidan yozilgan *"Qamoqxonadagi hamkorlik va ta'lim: Lotin Amerikasi penitentsiar inqirozidagi oqimga qarshi siyosat"* sarlavhali beshinchi maqolaga o'tamiz. Qamoqxonalarda ta'limning asosiy inson huquqi sifatidagi hal qiluvchi roli va uning Lotin Amerikasi mamlakatlarida demokratlashtirish sa'y-harakatlariga qo'shgan hissasiga qaramay, qamoqxonalarda ta'limni rivojlantirish, haddan tashqari olomon va zo'ravonlik bilan tavsiflangan penitentsiar inqiroz tufayli jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Ushbu maqola Lotin Amerikasi bo'ylab penitentsiar idoralar bilan o'tkazilgan seminarlar va jamoaviy tadqiqotlardan olingan ma'lumotlarga asoslanadi. Mintaqadagi ko'p sonli tizimli muammolarga qaramay, maqolada qamoqxonada ta'limining istiqbolli amaliyotlari aniqlangan. Bu ijobiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash uchun qamoqxonada ta'limi bilan shug'ullanadigan turli manfaatdor tomonlar va muassasalar o'rtasida hamkorlik qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Nihoyat, fransuz tilida hammuallif muharrir Mark de Meyer tomonidan yozilgan "Hamma uchun ta'limning bir qismida qamoqxona ta'limi" maqolasi jahon qamoqxonalarda ta'limi sektoridagi fundamental tadqiqotlarning yangi holatini ta'kidlaydi. Evropa, Lotin Amerikasi, Osiyo va Afrika bo'ylab turli guruhlar va tarmoqlar paydo bo'lib, universitet darajasida tadqiqot harakatlarining ko'rinishi ortib bormoqda. 70 dan ortiq mamlakatlarda qamoqxonalarga tashrif buyurgan va rasmiylar, manfaatdor tomonlar va mahbuslar bilan muloqotda bo'lgan YUNESKOning umrbod ta'lim institutida katta tadqiqotchi mutaxassis sifatidagi katta tajribasiga tayangan holda, de Meyer xalqaro muloqotni rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi. maxsus masala oldinga intiladi. U ta'lim olishning asosiy huquqini yana bir bor tasdiqlagan holda o'qituvchilar va siyosatchilarning ba'zan qarama-qarshi maqsadlarini ta'kidlaydi.

Ushbu maqolada ko'rsatilgan hissalar ko'p qirrali va jiddiy muammolarni hal qiladi. Ular ta'limga bo'lgan talabni rag'batlantirish va boshqarish, ta'lim mashg'ulotlari mavjud bo'lganda ham qo'llab-quvvatlanmasligini tushunish, ko'ngillilarni birlashtirish va hayotiy tajribalarni solishtirish, kechirim va ayblash tushunchalarini shubha ostiga qo'yish, taklif qilingan tashabbuslarni optimallashtirishga to'sqinlik qiladigan to'siqlarni yo'q qilish zarurligini ta'kidlaydilar. mintaqaviy zo'ravonlikni hisobga olgan holda huquqbuzarlikning murakkabliklari. Bundan tashqari, mahbuslar va o'qituvchilarning motivatsiyasini tushunish, ta'lim va sud tizimining turli sohalarida harakat qilish, qamoqxonada vaqt o'tishi haqida o'ylash va rasmiy va norasmiy ta'limning roli haqida muzokaralar olib borishga e'tibor qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rangel Torrijo, H., De Maeyer, M. Education in prison: A basic right and an essential tool. *Int Rev Educ* **65**, 671–685 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09809-x>
2. To maximise the impact of its work and benefit from academic expertise, UNESCO uses a system of UNESCO Chairs, one of which is the UNESCO Chair in Applied Research for Education in Prison. The current president of that Chair's science committee is Paul Bélanger, who was involved in conceptualising this special issue. For more information, visit the Chair's homepage at <http://www.cmv-educare.com/en/> [accessed 9 August 2019].
3. qizi Ikanova, L. S. (2020). IMPROVING LISTENING SKILLS THROUGH ICT. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(11), 334-338.
4. Ikanova, L. S. Q. (2024). SUDLANGAN SHAXSLAR VA MAHKUMLARNING XULQ ATVORI VA QAYTA JINOYAT SODIR ETISHINI BARTARAF QILISHDA TA'LIMNING TA'SIRI (AQSH TAJRIBASI MISOLIDA). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 433-439.

5. TA'LIM, D. V. T. DUNYONING RIVOJLANGAN DAVLATLARIDA MAHKUMLARNING TAKROR JINOYAT SODIR ETISHINING OLDINI OLISH BO'YICHA.

6. Umarova, F. (2009). The introduction of a student-centered approach to learning in general secondary education. *Lifelong Education: Continuous Education for Sustainable Development: proc. of IAEA coop*, 7, 338.

7. Ikanova, L. S. (2019). The impact of materials development, critical pedagogy and lgbt's issue on the language planning and policy. *Вестник педагогике: наука и практика*, (48), 68-70.

8. Ikanova, L. (2019). THE IMPACT OF THE MATERIALS DEVELOPMENT TO THE IMPLEMENTATION OF THE LANGUAGE PLANNING AND POLICY. *Electronic journal of actual problems of modern science, education and training*, 7-13.

9. Умарова, Ф. З. (2022). КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ – ВАЖНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28), 429-434.

10. Khasanova, D., Ulmasbaeva, M., & Ikanova, L. (2019). IT IS TIME TO CHANGE THE SUBJECT MATTER OF ENGLISH AT VOCATIONAL COLLEGE. *EPRAInternational Journal of Multidisciplinary Research*, 48-52.

11. Ikanova, L. (2019). Learners' digital literacy of students in language classrooms. *Trends in Teaching Foreign Languages: Achievements, Challenges and Solutions*, 98-99.

12. Ikanova, L. (2020). ANALYSIS OF TWO TASKS FROM THE POINT OF PRAGMATICS. *Modern trends in linguistics: problem and solutions*, 25-26.

13. Умарова, Ф. З. (2010). Готовность педагога к личностно-ориентированному образовательному процессу в школе. *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития*, 8, 385-387.

14. Musayeva, S. I. (2023). KOMMUNIKATIV YONDASHUV VA INTERAKTIV METODLAR YORDAMIDA KURSANTLARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(2), 94-100.

15. Умарова, Ф. З. (2000). Обучение учащихся русскоязычных школ использованию в узбекской речи вспомогательных глаголов.

16. Musayeva, S. I. (2024). KURSANTLARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING O'RNI. *Ustozlar uchun*, 28(2), 98-103.

17. Shirinova, N. (2018). USING GAMES IN TEACHING ENGLISH VOCABULARY FOR STUDENTS OF ENGINEERING. *Irrigatsiya va Melioratsiya*, (3), 89-92.

18. Ibrohimovna, M. S. (2019). TECHNIQUES OF IMPROVING SPEAKING IN ESP CLASSES FOR MILITARY. *CONDUCT OF MODERN SCIENCE-2019*, 139.

19. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. L. P. H. DOIR//ORIENSS. 2023.№ 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10. 2023).

20. Ibrohimovna, M. S. (2019). BASICS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES THROUGH INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE IN MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).

21. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. ORIENSS. 2023.№ 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10. 2023).

22. Nilufar, S., Nargiza, S., & Nosir, R. (2023). Study of the gradual relations in differentiation of substance and attributive meanings in the english and uzbek languages.

23. Латипов, О. (2023). RUS, O ‘ZBEK, TOJIK VA INGLIZ TILLARIDA “DOG/IT/SAG” ZONIM SO ‘ZINING KONSEPTUAL TALQINI. *Farg ‘ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 454-461.

24. Латипов, О. (2021). К вопросу об обучении языкам посредством выявления аналогий. *Актуальное в филологии*, 4(4).

25. Магдиева, С. С., Матенова, Ю. У., & Латипов, О. Ж. (2012). Методика преподавания русского языка в АЛ и ПК. *Учебное пособие*.

26. Latipov, O. J. (1997). Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of" domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science. *T.*, 1997.-28 p.